

МЛАДИ АВТОРИ / YOUNG AUTHORS**ЗА ТЕОРЕТИЧНАТА ПРИРОДА НА ПРЕСТЪПНАТА САМОНАДЕЯНОСТ И
ЗАТРУДНЕНИЯТА В ПРАВОПРИЛАГАНЕТО***Anita Veleva***THE THEORY OF THE RECKLESSNESS AND
THE DIFFICULTIES IN JURISDICTION***Anita Veleva*

Abstract: *The article outlines the specialities in the intellectual content of recklessness and by the formation and course of action of its will attitude. The article submits some new, additional standards and develops the action of the standard of differentiation between recklessness and dolus eventualis.*

Key words: *recklessness dolus eventualis.*

Вината като субективна категория е факт, който се формира в моралната област, а след това се обективира във външния свят. Непредпазливостта е самостоятелна форма на вина, макар и първоначално да е наричана непряк умисъл в италианската средновековна доктрина¹. В българското наказателно право непредпазливостта наред с умисъла е форма на вина още при действието на първия наказателен закон през 1896 г. и се основава на учението за свободната воля. Престъпната самонадеяност е продължение на волевия момент на деянието и има изцяло психическо съдържание². Практиката на ВКС се придържа последователно към постановката, че вината е факт, който се разкрива в наказателния процес „по линия на фактическите констатации и тяхното установяване“.

Съзнаваната непредпазливост има съществена функционална роля – да постави ясна граница между непредпазливата и умишлената вина, но доколко тази граница е безусловна и пълноценно действаща е въпрос на интерпретация с оглед сложността и особеностите на фактологията на отделните случаи. Особената същност на съзна-

ваната непредпазливост се отнася до психическото противопоставяне на представата за общественно-опасните последици, което по-рядко намира материален израз (чрез определена външна активност), а в повечето ситуации има идеален израз (чрез необоснована увереност), който израз съставлява ползващо се със стабилността на убедителен субективен фактор основание. Установяването на този субективен фактор е и решаващият момент в оценъчната дейност при квалифициране субективната страна на деянието в полето на престъпната самонадеяност или на евентуалния умисъл.

Опитът за директно позоваване на вътрешните, субективни факти при обосноваване предпоставките на престъпната самонадеяност често опира до боравене с предположения, които водят до формиране на незаконосъобразни и неправилни правни изводи или поне до немотивирани изводи и поставят под съмнение възможностите на правоприлагащия орган, от една страна, а от друга – на престъпната самонадеяност като субективна категория да обслужват ясно и непротиворечиво целите на правосъдието. Един от основните проб-

¹ Назаренко, Т. Русское уголовное право. Общая часть. Москва, 2000, с. 90.

² Гиргинов, А. Наказателно право на РБ. Обща част. Курс лекции. Второ основно преработено и допълнено издание. с. 171.

леми с доказателствения дефицит при формиране на извод за осъществена от субективна страна престъпната самонадеяност е в това, че психическите факти могат да имат значение на отправна точка при извършване на деянието и формиране на конкретната вина, но те не придобиват убедително материално изражение, което прави формалния подход предпочитан, а с него и възможността почти винаги престъпната проява да се квалифицира по умишлен състав.

Предвид изложеното считам, че е необходимо да се изградят нови критерии, допълващи и доразвиващи значението на действащите, които да подпомагат разграничаването на престъпната самонадеяност от евентуалния умисъл в право-прилагането.

Някои акценти в интелектуалния момент

Съгласно разпоредбата на чл. 11, ал. 3, предл. 2-ро от НК, когато действа при съзнавана форма на непредпазливост, **деецът е предвиждал** настъпването на общественноопасните последици, но е мислил да ги предотврати.

Обсегът и предметното съдържание на предвиждането като основна съставка в съзнателното отношение на самонадеяността са принципно изяснени в теорията. Предвиждането е проекция на отражението на определени фактически признаци на деянието и на връзката му с възможния, вероятен причинно-следствен процес. Докато съзнаването на свойствата на деянието, на неговите обективни белези и цел, е на по-ниско интелектуално ниво, то предвиждането на причинението на непоките, нежелани и съставомерни последици е по-сложна, мисловно-оценъчна и познавателна дейност, която включва освен акта на предвиждането и оценка на тяхната степен на вероятност.

При обсъждане на темата за съзнателния момент в съдържанието на престъпната самонадеяност в теорията и преди всичко в практиката прави впечатление донякъде безразборното и размито отношение при употребата на изрече „мислил да предотврати“, при който с „мислил“ традиционно и вкоренено е разбирането за волева реакция, за обозначаване на стремежа в процеса на самото действие, а не за близкото до лекси-

калното съдържание на думата значение на интелектуална дейност – обмисляне на средствата, способите, факторите, с които лицето разполага за предотвратяване на общественноопасните последици, преди да пристъпи към реалното действие, с което поставя поне едно от условията за тяхното причиняване

Като съпоставителен критерий между самонадеяността и косвения умисъл някои автори³ използват дефицита в интелектуалното съдържание на съзнаваната непредпазливост, който дефинират с т.нар. „абстрактно съзнаване на общественноопасния характер на деянието“. Ефектът от подобно обяснение е в търсенето на определен контраст с интелектуалното отношение при евентуалния умисъл, но то не намира нито законова опора в чл. 11, ал. 3, предл. 2 от НК, нито логическа приемственост. Поначало съзнаването е умствен процес, който не може да е абстрактен и не следва да му се признава такава роля. Изразът „абстрактно съзнаване“, респ. „абстрактно предвиждане“, съдържа неопределен вътрешен заряд – дали виновното лице е стигнало до търсената, дължима съзнателна дейност, дали поначало може да се обособи такъв самостоятелен времеви интервал в интелектуалния състав на вината и от какво той е обективно изводим. Ясен отговор не може да бъде получен, поради което обичайно се приема, че е налице абстрактно, неопределено, неконкретизирано съзнаване, което логически обхваща и обективната възможност изобщо да липсва такава съзнаване. Когато дадено обстоятелство придава общественноопасен характер на осъщественото действие/бездействие, свързано е със степента на вероятност, с характера и тежестта на нежеланите последици, то по необходимост носи и интелектуално натоварване с определена конкретност. Иначе със същия ефект твърдението за „абстрактно съзнание“ може да се припише и на несъзнаваната непредпазливост, като при нея то има своята осмислена функция – на предявеното от правния мир изискване за съзнаване, при наличието на субективна възможност за това, произхождаща от естеството на извършваната дейност, която е налагала по-голямо съсредоточаване на вниманието, грижа и контрол. По отношение на тях може да се твърди, че са предмет на „абстрактно съзнаване“, което означава

³ Манчев, Н. Непредпазливата вина и нейното определяне в чл. 11, ал. III от проекта за нов Наказателен кодекс. // *Социалистическо право*, 1967, № 4, 43–49; Кемалова, Е. Относно правното значение на различните степени на съзнаване на съставомерните обстоятелства / Кемалова, К. Кръстев. // *Правна мисъл*, 2002, № 1, 36–45; Национален институт по правосъдието, Помагало за кандидати за младши съдии и младши прокурори.

по-скоро принципно познаване на явленията и процесите.

П. Раймундов формулира свое становище: „(...) деецът има в съзнанието си представи за това, че от поведението му могат да настъпят общественоопасни последици. Това е наличие на интелектуален момент, но за разлика от умишлената вина, той рефлектира само върху общественоопасните последици, но не и върху общественоопасния характер на деянието. Тази особеност на интелектуалния момент при самонадеяността се определя от обстоятелството, че при непредпазливите престъпления в голямата си част общественоопасните последици настъпват от дейности, които не са общественоопасни“⁴.

Акцентът при престъпната самонадеяност, който решително я отделя в обхвата на непредпазливостта, е оправданието на субективния фактор, съдържащ се в реализираната дейност – нейната принципно лишена от правен и социален укор същност, като част от ежедневието или като нещо, възприето чрез повторимостта като неотложно, тривиално и понижаващо вниманието и „тревожността“. Най-често това са дейности, извършвани и обслужващи широк кръг от хора, от чието изпълнение са поставени в зависимост определени блага или отговорности на дееца – напр. управлението на лек автомобил за придвижване до работното място. Обратното, наличието на първоначално осмисляне на престъпния характер на собственото поведение предполага не само по-продължителна и аналитична дейност, което е качествено различна съобразителна дейност, самостоятелно насочено отношение към вероятната обективна връзка, но и привикване в съзнанието на едно *преиначено* намерение, свързано с допускане извършването на престъпление, което по-нататък поставя под съмнение достоверността и сериозността на убеждението в преодоляването на общественоопасните последици. Тук неминуемо следва и въпросът за приоритета на дееца и единственият възможен отговор по правило е изводим от фактически осъществено деяние,

като в повечето случаи е необходимо прочитът на обстоятелствата да се извършва поетапно, чрез преценка на отделните стадии в обективизираното поведение. Така формирана гледната точка за „предикатен умисъл в самонадеяността“ напълно размива правната ѝ самостоятелност и създава алтернативност с евентуалния умисъл в правоприлагането. С други думи, съзнаването на обществената опасност означава индивидуализирано *допускане* на причинно-следственото отклонение в изпълняваната дейност, а логически – и на неговата вероятна непредотвратимост. По въпроса за същността на престъпната самонадеяност и нейното място са известни следните становища, формулирани от руски криминалисти:

На първо място, Б. С. Утевски, който счита, че и при евентуален умисъл, и при престъпна самонадеяност психологическата основа е една и съща: „В двата случая виновният проявява решимост да удовлетвори своите егоистични желания с цената на причиняването *ненужна нему вреда* на държавата или на други лица“⁵.

М. А. Челцов предлага да се обособи междинна форма на вина, която да заема място *между умисъла и непредпазливостта*, чрез сливане на евентуалния умисъл и престъпната самонадеяност, наречена „заведомост“⁶.

В българската теория, занимавала се с този въпрос, се поддържа становището, че интелектуалното съдържание на съзнаваната непредпазливост включва освен дейността по предвиждане на общественоопасните последици и предпоставения от нея момент – съзнанието за обществената опасност на деянието – по принцип, абстрактно, а не конкретно⁷. Следователно съвременната теория лансира виждането за наличието на „абстрактното съзнаване на общественоопасния характер на деянието“⁸.

Намирам за защитима позицията на Е. Кемалова, че абстрактната възможност за настъпване на определени общественоопасни последици е налице винаги и при всяко деяние, но като съставка от интелектуалното съдържание на съзна-

⁴ Раймундов, П. Евентуален умисъл и съзнавана непредпазливост в практиката на Върховния съд. // *Съвременно право*, 1994, № 4, 86–96, с. 91.

⁵ Манчев, Н. Непредпазливата вина и нейното определяне в чл. 11, ал. III от проекта за нов Наказателен кодекс. // *Социалистическо право*, 1967, № 4, 43–49, с. 47.

⁶ Пак там.

⁷ Кемалова, Е. Относно правното значение на различните степени на съзнаване на съставомерните обстоятелства. // *Правна мисъл*, 2002, № 1, 36–45.

Национален институт по правосъдието, Помагало за кандидати за младши съдии и младши прокурори.

⁸ Национален институт по правосъдието, Помагало за кандидати за младши съдии и младши прокурори.

ваната непредпазливост само по себе си абстрактното предвиждане няма съставомерна тежест, то е с неуточнен предмет – как се осъзнава общественоопасният характер и какво точно от отрицателната същност на деянието влиява в представите на дееца. Когато едно поведение е обществено позволено и с него се преследва правомерна цел, е много трудно да се потвърди наличието на оценка на дееца за такъв вид характерност на деянието му. Напротив, движещият мотив е мисълта за обществената му позволеност, в съзнанието си той създава защита на положителната същност на деянието и елиминира възможността за отказ от изпълнението му. Предвиждането на противоправните резултати обаче не идва само. Но то е свързано, според мен, с една по-малко задълбочена дейност, която не е съзнателно-оценъчна, а също предвиждаща – на развитието или отклонението в причинно-следствения процес, или онзи негов условен момент, предшестваш непосредствено престъпния резултат.

Следователно не цялото деяние, респ. неговият характер, е предмет на съзнаване, а само вероятните версии за развитието на причинно-следствения процес. Поради това деецът съзнава застрашеността както на правно и социално защитения обект, който може да бъде увреден, така и своята собствена застрашеност – да се окаже в положението на престъпно действащо лице, но се придържа необратимо към необходимостта от това деяние и гаранциите за неговото правомерно изпълнение.

Не съществува единодушие по въпроса за съдържанието на интелектуалния момент у престъпната самонадеяност и в съдебната практика. В практиката на ВС могат да се обособят три концептуални подхода. В първата категория решения е възприет буквалният подход, чрез който се възпроизвеждат разпоредбите на чл. 11, ал. 3, пр. 2 от НК. Съгласно тази категория деецът е предвиждал общественоопасните последици на деянието, но не е съзнавал общественоопасния му характер⁹.

Във втора категория решения, които съпоставят съзнаваната непредпазливост и евентуалния умисъл, изобщо не се споменава за интелектуален момент при тези форми на вина¹⁰.

В трета група решения се изоставя интерпретацията на интелектуалния момент и се търси

разграничение между тези две форми на вина само във волевия момент: „При евентуален умисъл деецът съзнателно допуска настъпването на общественоопасните последици и не взема мерки за предотвратяването им, а при престъпна самонадеяност той е уверен, че ще ги избегне, защото е взел мерки за предотвратяването им“¹¹.

Според Е. Кемалова¹² за предвиждането на общественоопасните последици е необходимо и достатъчно деецът да съзнава, че извършеното от него е едно от реалните условия за тяхното настъпване, без да е нужно да съзнава точния механизъм в развитието на причинната връзка. Но поставянето на едно от условията косвено проектира в съзнанието и представата за причинната връзка. Нещо повече, познаването и различаването на условието от дееца е вид оценка именно на възможното причинно отклонение от посоката на желаната цел. И на следващо място, ако деецът достигне до крайния логически факт, че с деянието си поставя едно от условията за причинението, то, за да остане това деяние в субективните предели на непредпазливостта, не е ли необходимо и задължително той да инициира противоположния активен съзнателен процес, насочен към това как да отстрани това условие, да го видоизмени или да прекъсне взаимодействието му с останалите заложи в средата условия, имащи отношение към причинната връзка.

Предвиждането може да се класифицира в три основни направления:

– по степени – предвиждане, което съдържа определена оценка на вероятността от настъпване на страничния резултат;

– по видове – 1) предвиждане по принцип („абстрактно предвиждане“); 2) предвиждане в най-общ вид (като общ резултат, но съотнесен в контекста на деянието); 3) превиждане в аналогични или подобни на конкретния случай ситуации (също свързано с аналитично-познавателна дейност, произтичаща от навика при определено действие); 4) предвиждане, което не е доведено до край.;

– по време – дали съставомерните последици са били предмет на активно съзнаване при самото извършване на деянието, или деецът не е съзнавал тяхното настъпване в момента на дея-

⁹ Р. 188-80-в.к., Сб., с. 65–66, 67-83-II, Сб., с. 57–59; 30-87- II, Бюлетин на ВС на РБ, 1988, бр. 8, с. 3.

¹⁰ Р. 164-82-II, Сб. с. 52–53; 558-82-I Сб. с. 46.

¹¹ 171-82-I, Сб. с. 101–105; Р. 59-84-ОСНК, Сб. с. 46.

¹² Кемалова, Е., Кръстев, Кр. Проблеми относно същността и формите на непредпазливата вина в наказателното право. // *Правна мисъл*, 2004, № 4, с.120.

нието, макар и да е съзнавал тяхното настъпване в един предходен момент, т.е. моментът на причинението е свързан с вторичен съзнателен момент – деецът само е знаел за тези последици, той ги е съзнавал активно в един предходен момент.

В ежедневието съществува многообразие от дейности, чието изпълнение откроява в съзнанието на хората представата, по-скоро свързана като част от познанията им, че действието им би могло да доведе до предизвикване на определени нежелани, личностно и социално неприемливи последици. Предприемането му обаче съвсем не означава, че за съответното лице те крият конкретен, действителен риск, какъвто е осъзнатият риск в деянието, реализирано при престъпна самонадеяност. Напротив, общите познания за потенциалната обществена опасност на дейностите от определена човешка област, която не е предмет на непосредствено осъзнаване чрез обособяване на конкретни неправомерни черти, още по-малко могат да бъдат отнесени към съзнаваната непредпазливост. При несъзнаваната непредпазливост липсват у лицето представи за възможните, обективно следващи от поведението странични последици, видно от праволинейната волева дейност на желане и изпълнение – след поставяне в ход на причинния процес, това лице не предприема нищо, не разчита на нищо. Престъпната самонадеяност е специфичен, граничен вид на психическо отношение, който се отличава със сравнително високо ниво на съзнателност, което обединява представи за негативните последици и твърдото убеждение за тяхното предотвратяване, както и оценъчно съотношение между надценяване на собствените възможности и подценяване свойствата на деянието. Самонадеяността е съзнателно психическо отношение, чието интелектуално проявление не се отличава качествено от характерното за евентуалния умисъл. А количествено предвиждането при самонадеяността обладава всички основни признаци, които то обладава в качеството си на съставен елемент на косвения умисъл. Поставянето на съзнаваната непредпазливост в кръга на непредпазливата вина е отражение на социално-нормативно и морално устойчиво разбиране, изискващо деянията при това психическо отношение да бъдат третирани по облекчения режим на непредпазливостта. Това разбиране е опит за правно признаване и толериране на позитивното начало у виновния, което той фактически или *психологически* отстоява по време на деянието си. Именно чрез това позитивно начало протича определен кръговрат на съзнателно ниво – деецът първо стига

до извода за вероятното отрицателно засягане на действителността, а после сам отхвърля тази представа чрез необоснована, но субективно убедителна, психологическа контрапредстава.

Парадоксален елемент в същността на престъпната самонадеяност е обстоятелството, че онова, на което лицето съзнателно разчита, за да предприеме изобщо деянието, факторът, който стои в центъра на мотивационния процес – е същност онова, което той най-слабо обмисля и недооценява. Когато се говори за фактори, които са реални и конкретни и са от естество при определени обстоятелства да осуетят фактическото настъпване на резултата, следва винаги да се отчита, че тези фактори са били предмет на интелектуално отражение, независимо от продължителността му, степента на достоверност и оценката на тяхната убедителност. Без съставяне на съзнателна представа за тези фактори трудно може да се приеме и тезата за характерната двупосочност във волевия момент, свързана с намерението за предотвратяване на престъпния резултат. Същото се отнася поотделно и за разчитането или вземането на мерки, които самостоятелно или в своето съчетание са били обективно годни да попречат на реализирането на нежеланите последици. Засегнатият в цитираните съдебни решения израз, че деецът трябва да „разчита“ на „достатъчно убедителен субективен фактор“, или на „други фактори, като самия пострадад, трети лица, обективни закономерности“, „вземането на ефикасни мерки“ – неточно изразява мястото им във волевата сфера. Преди тези фактори да бъдат използвани във волевата дейност, те придобиват твърдостта на убеждение в представния мир, подготвящ деянието.

Считам, че в законовата формулировка „мислил да ги предотврати“, глаголът „мислил“ обединява именно интелектуалното и волевото отношение на вината, а не – както е според общоприетата теза – намерението, проявено отделно във волевата страна на изпълнителната дейност.

С оглед на този анализ е и основният извод, че интелектуалното съдържание на престъпната самонадеяност е много по-силно развито от волевото, като само маркира, мислено продължава, но обективно не изменя посоката на волево целенасочване. Поради това степента на съзнаваност със своята психологическа интензивност най-често изчерпва волевата страна, превръща се в презумпционна предпоставка, за да се приеме, че е реализирано и едно второ, противоположно на фактическия акт, волево отношение към престъпните последици – „мислил да ги предотврати“.

Акцентите на волевия момент на съз- наваната непредпазливост

Престъпната самонадеяност е свързана с отрицателното волево отношение на дееца към общественотоопасните последици (не иска, нито допуска тяхното настъпване). Според закона волевият момент на самонадеяността се изразява в това, че субектът е мислил да предотврати общественотоопасните последици от осъщественото деяние, т.е. той формира у себе си субективна увереност, че съставомерните общественотоопасни последици въобще няма да настъпят. Субективната увереност е решаващ мотив за осъществяване на деянието. Най-често, когато в основата на волевото отношение е психологическата увереност, това отношение изглежда еднопосочно, тъй като не променя нищо в самото изпълнение на деянието. Във втория вариант волевото отношение може да бъде съставено от две направления – волева насоченост към постигане на правомерната цел и отделно към предотвратяване на общественотоопасния резултат. При този вариант се развива допълнително и реално, волево изразено желание, което намира обективен израз в реалните усилия за попречване реализирането на нежелания резултат.

Законът не изисква във всички случаи лицето да осъществи конкретни действия за предотвратяване неправомерните последици, поради което е достатъчно волевото отношение да съдържа специален елемент, предмет на отделно установяване – нежелание за настъпване предвидимия резултат. В Решение №87/91 ВК е отразено, че: „за да е налице съзнавана непредпазливост, не е необходимо деецът реално да е взел всички възможни мерки за преодоляване на вредните последици, ако това бъде сторено, съставомерният резултат би бил невъзможен, а това би изключило отговорността въобще“.

Преобладават случаите, когато не са били осъществени определени действия на волево противопоставяне на странично настъпващия резултат, а наличието на активна воля се свежда до използвания в практиката израз „увереност“ в преодолимостта на този резултат благодарение на „личните качества на дееца, които не се реализират самостоятелно и извън действието първопричина, а се явяват само като характерни и устойчиви признаци на неговото осъществяване“¹³, както и увереност в очакваното поведение на

трети лица в съответната ситуация или дори в самия пострадал, в намесата на други фактори.

В Решение № 41/85 г., III н.о., се посочва, че: „Съзнавана непредпазливост е налице тогава, когато деецът има категорична увереност, че общественотоопасните последици няма да настъпят, а мерките, които взема, са ефикасни, макар и оказали се недостатъчни“.

Вече коментирах по повод съзнателния момент на престъпната самонадеяност, че според мен т.н. „увереност“, „субективна сигурност“ или „убеденост“ се включват в предметното съдържание на интелектуалната дейност и са една съзнателна реакция – обратната, паралелна страна на предвиждането на общественотоопасните последици. Тази „увереност“ според мен се съдържа в предвиждането на момента на предотвратяване или на фактора, поради който няма да настъпят съответните последици, но сама по себе си тя няма качеството на „активна воля“ или поне не в своя обобщен вид. Считаю, че както безразличието, съгласието, примирението, така и увереността, сигурността не са нито проявления на волево отношение, нито степени на желание или нежелание, а са само интелектуални условия, при които лицето осъществява неправомерното деяние, защото никое действие не се извършва само поради безразличие или само поради увереност. В тази връзка ми изглежда сложно и непреодолимо разногласието между признатото в закона и цитираната практика неограничаване на субективната увереност в личните качества като основание на престъпната самонадеяност и възприетото в Р. № 59 по н.д № 50/84 г. ОСНК тълкуване: „Увереност за ненастъпване на общественотоопасни последици не е налице, когато деецът не разчита на конкретни обстоятелства, а на шанса, на това, че много пъти е имало подобна ситуация и до причиняването предвидените по закон вредни последици не се е стигало. Разграничението между съзнаваната непредпазливост и евентуалния умисъл при тези случаи се състои именно в наличието или отсъствието на почиваща на конкретни обстоятелства увереност в предотвратяването на общественотоопасните последици, а не в наличието или липсата на безразлично отношение на дееца“.

Уместен е въпросът какво по-голямо потвърждение на увереността в собствените качества би получил деец, който многократно е преминавал през подобна ситуация и е успявал да избегне

¹³ Раймундов, П. Евентуален умисъл и съзнавана непредпазливост в практиката на Върховния съд. *Съвременна право*, 1994, № 4, 86–96.

общественоопасния резултат? Съдебната практика трябва да вземе единно становище дали вътрешната увереност в своите способности е достатъчен фактор и при какви условия се приема за основателна и кога за изключена. На следващо място, как се установява, че самоувереността на едно лице почива на конкретни обстоятелства, а самоувереността на друго е безпочвена и реализира психическия състав на евентуалния умисъл?

При изследването на волевата сфера е необходимо да бъде открито още една собеност у престъпната самонадеяност със смесено интелектуално-волево значение, която не се споменава в правната теория, но заема междинно положение между мотива и въздържащия контрамотив. Този стадий между интелектуалното и волевото съдържание според мен е на кратковременно „съгласяване“ с настъпването на противорправните последици, тъй като психическата композиция по предвиждане на определена фактическа връзка е вид познавателно проследяване, което не може да бъде завършено без съгласието. При отражението на съставомерния причинно-следствен процес деецът всъщност го „допуска“, както и при евентуалния умисъл. Става въпрос за предикатно психично отношение, отново идентично с косвения умисъл. В този междинен стадий се формира моделът на волевата сфера – целите, намеренията, желанията или тяхното изключване при определени обстоятелства. При съзнаваната непредпазливост по повод предварителното допускане се заражда обратна волева връзка на несъгласие и недопускане, търсене на психологически или обективни гаранции за ненастъпването на общественоопасните последици. При разглеждането и съпоставянето им „допускането“ и „недопускането“ в израза „мислил да ги предотврати“ са от сектора на съзнанието, на познавателния интерес към деянието, те нямат материално съдържание, а са по-скоро идеално продължение на волевата страна. Така в хода на обективното деяние волевата дейност съответства на характерното за евентуалния умисъл „допускане“. А субективното деяние осъществява с определена степен на достоверност волевия състав на *интензивно нежелание (недопускане)*, чието постигане в конкретната ситуация се е оказало невъзможно. Това идеално субективно деяние е от областта на „невината“, когато материалната проява по принцип, многократно или в аналогични ситуации е оставала несъставомерна. И двете съзнателни съставки „допускане“ и „недопускане“ могат да се приемат като елементи от психическия състав на волевата страна само

по пътя на една фикция, тъй като деянието в своята активна фаза не е проекция нито на допускане, нито на недопускане на последиците извън делта.

Изграждането в психическия състав на самонадеяността на „недопускането“ определено има по-ясно изразен волев център, но в неговата структура проникват информационното значение на съзнателното „допускане“ и емоционално-психологичното нежелание, което изпълва определен „волеви минимум“, без обаче да изменя посоката на волевата дейност, нито да отменя доминиращото значение на избрания поведенчески акт. Така част от съзнателния процес се превръща в умисъл на съществуващото, докато в своята цялостна ориентация съзнаваната непредпазливост търси субективната граница на „невината“. В тази връзка И. Ненов посочва: „(...) при самонадеяността умишленото създаване на опасност за обществените отношения не изключва в тези случаи непредпазливостта относно тяхното увреждане“.

Съзнаваната непредпазливост в престъпното поведение често остава неизяснена, но тя все пак трябва да бъде ясно изводима, т.е. да са налице достатъчно пълни и еднозначни мотиви за нейното директно презюмиране (доказване). Става въпрос за желание, намерение, цел, които изпълват и предопределят волевата страна, но не подчиняват поведението, не получават обективна реализация в действията на виновния, или тя е твърде ограничена, недостатъчна или закъсняла. Практически най-честата хипотеза е тази, в която самонадеяността при съпоставянето ѝ с умисъла, остава изцяло презюмирана, тъй като усилията за изменение посоката на причинителската дейност изобщо не са били обективирани – с оглед заложената в ситуацията закономерност или с оглед времеви фактор. От интелектуална страна обмислянето на начина за преодоляване на нежелания резултат, респ. причините, поради които той няма да настъпи по интензивност на преживяването и достоверност, следва да надхвърля онава „ирелевантно отношение“ от психологическото поле на евентуалния умисъл, по повод на което субектът, действащ с косвен умисъл, не желае резултата, но го допуска като възможна съпътстваща последица.

Обективният критерий, който служи за разграничение на евентуалния умисъл от съзнаваната непредпазливост, се свежда най-често до логически съображения и презумпции, изхождащи от фактологията на случая. Той следва да бъде търсен чрез съпоставка между значението на целения и нецеления резултат, т.е. дали, ако харак-

терът и тежестта на предизвиканите нежелани последици са били предмет на конкретно предвиждане, биха довели до безусловен отказ от целеното действие. Казаното отново има връзка със затрудненията в индивидуализирането на предмета на интелектуалното предвиждане. Спецификата и естеството на осъществяваната дейност може да резултират в различни насоки, т.е. мисловните представи се прекъсват на принципно ниво, в най-общ вид, или съотнесени към аналогични или подобни ситуации – напр. деецът съзнава, че нарушава правилата за движение по пътищата, има представа за качествените и количествените характеристики на това нарушение и неговото значение, предвижда възможността да предизвика общественоопасни последици, но не предвижда конкретно, че ще лиши от живот пешеходец.

Друг обективен разграничителен критерий може да бъде получен при абсолютна несъизмеримост между индивидуалното значение на преследваната цел и общественото значение на увреденото отношение, на която е базирана и използваната в практиката презумпция, че виновният не би извършил деянието, ако е предвиждал, че въпреки субективната му увереност общественоопасните последици все пак ще настъпят.

Дефицитите в способите за точно правоприлагане по отношение субективната страна на деянието очертават необходимост от изграждане на нови, допълващи и доразвиващи значението на действащите критерии, които обаче следва да изхождат от смисловия заряд и правната природа на престъпната самонадеяност като особена разновидност на вината, съдържаща винаги вторична и останала нереализирана субективна хипотеза на готовност за отказ от деянието, ако увереността в неговото правомерно развитие не е налице. Ако вината отразява ценностното отношение на личността към нейните постъпки, то престъпната самонадеяност е сигнал за отрицание към вероятността част от техните обективни особености да доведат до престъпен резултат.

БИБЛИОГРАФИЯ

Ангелов, Ив. Форми на виновност: Теоретически и методически аспекти за диференциация в наказателното право. С.: Дизайн Депо ЕООД, 2016. // **Angelov, Iv.** Formi na vinovnost: Teoreticheski i metodicheski aspekti za diferentsiatsiya v nakazatelnoto pravo. S.: Dizayn Depo EOOD, 2016.

Вапцаров, Д. По някои въпроси на непредпазливата вина. // *Правна мисъл*, 1963, № 3 // **Vaptsarov,**

D. Po nyakoi vaprosi na nepredpazlivata vina. // *Pravna misal*, 1963, № 3.

Гиргинов, А. Наказателно право на РБ. Обща част. Курс лекции. Второ основно преработено и допълнено издание. С.: Софи-Р, 2009. // **Girginov, A.** Nakazatelno pravo na RB. Obshta chast. Kurs lektzii. Vtoro osnovno preraboteno i dopalнено izdanie. S.: Sofi-R, 2009.

Долапчиев, Н. Наказателно право. Обща част. С., 1936. // **Dolapchiev, N.** Nakazatelno pravo. Obshta chast. S., 1936.

Кемалова, Евд. Относно правното значение на различните степени на съзнаване на съставомерните обстоятелства. // *Правна мисъл*, 2002, № 1 // **Kemalova, Evd.** Otnosno pravnoto znachenie na razlichnite stepeni na saznavane na sastavomernite obstoyatelstva. // *Pravna misal*, 2002, № 1.

Кемалова, Е., Кръстев, Кр. Проблеми относно същността и формите на непредпазливата вина в наказателното право. // *Правна мисъл*, 2004, № 4. // **Kemalova, E., Krastev, Kr.** Problemi otnosno sashtnostta i formite na nepredpazlivata vina v nakazatelnoto pravo. // *Pravna misal*, 2004, № 4.

Лютов, К. Професионалната непредпазливост в наказателното право на НРБ, С., 1958. // **Lyutov, K.** Profesionalnata nepredpazlivost v nakazatelnoto pravo na NRB, S., 1958.

Манчев, Н. Вината в наказателното право. С.: БАН, 1969 // **Manchev, N.** Vinata v nakazatelnoto pravo. S.: BAN, 1969.

Меньшагин, В. Д. Советское уголовное право, М., 1974 // **Menyshagin, V. D.** Sovetskoe ugovnoe pravo, M., 1974.

Коментарий у уловному кодексу РСФСР. М., 1971 // *Komentariy u ugovnomu kodeksu RSFSR. M., 1971.*

Национален институт на правосъдието. Помогало по наказателно материално право за младши съдии и младши прокурори // *Natsionalen institut na pravosadieto. Pomagalo po nakazatelno materialno pravo za mladshi sadii i mladshi prokurori*

Михайлов, Д. Евентуален умисъл и престъпна самонадеяност в практиката на Върховния съд на Република България. // *Съвременно право*, 1991, № 2. // **Mihaylov, D.** Eventualen umisal i prestapna samonadeyanost v praktikata na Varhovniya sad na Republika Bgaria. // *Savremenno pravo*, 1991, № 2.

Пионтковский А. Курс советского уголовного права (учение о преступлении), М., 1961. // **Piontkovskiy A.** Kurs savetskogo uglavnogo prava (uchenie o prestuplenii), M., 1961.

Раймундов, П. Евентуален умисъл и съзнавана непредпазливост в практиката на Върховния съд. // *Съвременно право*, 1994, № 4 // **Raymundov, P.** Eventualen umisal i saznavana nepredpazlivost v praktikata na Varhovniya sad. // *Savremenno pravo*, 1994, № 4.

Стойнов, Ал. Наказателно право: Обща част. С.: Сиела, 2013. // **Stoynov, Al.** Nakazatelno pravo: Obshta chast. S.: Siela, 2013.